

ОДНОСОТ НА ЈУГОСЛОВЕНСКОТО ДРЖАВНО РАКОВОДСТВО КОН МАКЕДОНСКО-СРПСКИОТ ЦРКОВЕН СПОР НЕПОСРЕДНО ПО ПРОГЛАСУВАЊЕТО НА АВТОКЕФАЛНОСТА НА МАКЕДОНСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА

Кратка содржина

Прогласувањето на автокефалноста на Македонската православна црква во јули 1967 година на Третиот црковно-народен собор, предизвикало остра реакција на епископатот на Српската православна црква, преточена во одлуките од вонредното заседание на Соборот од септември 1967 година. Влошените односи меѓу Српската и Македонската православна црква честопати биле на дневен ред на Сојузната комисија за верски прашања, како пред прогласувањето на автокефалноста на МПЦ, уште повеќе потоа. Претставниците на Сојузниот извршен совет во многуте разговори кои ги воделе со српскиот патријарх Герман истакнувале дека прашањето за признавање на автокефалноста на МПЦ не е исклучиво црковно-канонски, туку пред сè национално-политички проблем. Во Сојузната комисија за верски прашања една година по прогласувањето на автокефалноста на МПЦ констатирале дека Патријархот и Синодот категорички го одбивале секој обид да се нормализираат односите меѓу двете цркви, упорно опстојувајќи на ставот дека МПЦ може да биде само дел од Српската православна црква. За ова прашање честопати било дискутирано и на седниците на републичките комисии за верски прашања во Македонија и Србија.

Клучни зборови: СОЈУЗЕН ИЗВРШЕН СОВЕТ, МАКЕДОНСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА, СОЈУЗНАТА КОМИСИЈА ЗА ВЕРСКИ ПРАШАЊА, СРПСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА, АВТОКЕФАЛНОСТ, РЕПУБЛИЧКИ КОМИСИИ ЗА ВЕРСКИ ПРАШАЊА

По прогласувањето на автокефалноста на Македонската православна црква на Третиот црковно-народен собор одржан од 17-19 јули 1967 година во Охрид,¹ Архиепископот Доситеј² и Архиепископскиот црковно народен собор упатиле писма до Патријархот Герман³ во кои го известиле дека откако Црковно-народниот собор дал согласност и препорака, Светиот архиерејски синод на Македонската православна црква прогласил автокефалност. На 15 август се одржала седница на Синодот на СПЦ на која Патријархот ги запознал членовите дека по приемот на актот за прогласување на автокефалност на МПЦ ги известил поглаварите на автокефалните цркви за одлуката на Соборот на СПЦ од 24 мај 1967 година, по што на предлог на епископот сремски Макариј (Ѓорѓевиќ) било закажано вонредно заседание на Светиот архиерејски собор на СПЦ за 15 септември со единствена точка на дневен ред прогласување на автокефалноста на МПЦ.⁴

Пред заседанието на вонредниот Собор, а по извештајот на претседателот на Сојузната комисија за верски прашања Мило Јовиќевиќ за прогласувањето на автокефалноста на Македонската православна црква и можните последици од реакцијата на СПЦ, Претседателот на Сојузниот извршен совет Мика Шпиљак и Претседателот на Извршниот совет на Србија, Ѓурица Јојкиќ разговарале со Патријархот Герман. На 31 август во разговор со Ѓ. Јојкиќ патријархот истакнал дека Митрополитот Доситеј бил предупреден за последиците, доколку МПЦ прогласи автокефалност. Претседателот на Извршниот совет на Србија побарал од патријархот да не се оди на заострување на состојбата.⁵ Сојузната комисија за верски прашања на 5.09.1967 година одржала седница на која биле разгледани односите меѓу двете цркви по прогласувањето на автокефалноста на МПЦ. Комисијата и дала целосна поддршка на автокефалноста на Македонската православна црква, при што меѓу другото било заклучено „да се влијае на раководството на СПЦ на претстојниот Собор

¹ Автокефалноста на Македонската православна црква (документи), Скопје, 2004, 314-360

² Доситеј - Димитрија Стојкоски (1906-1981), замонашен во манастирот Света Пречиста крај Кичево во 1924 година. Богословско образование стекнал во богословиите во Сремски Карловци и Битола. Во манастирот Хилендар престојувал осум години. Дипломирал на Теолошкиот факултет во Белград. Во 1951 година Светиот архиерејски собор на СПЦ го избрал за викарен епископ топлички. На Вториот црковно-народен собор во 1958 година избран за поглавар на Македонската православна црква. (Доне Илиевски, Архиепископот Охридски и Македонски Доситеј, Скопје, 1995)

³ Герман - Хранислав Џориќ, (1899-1991), бил ракоположен за епископ во 1951 година, а избран за српски патријарх 1958 година.

⁴ Радмила Радић, Држава и верске заједнице 1945-1970. други део: 1954-1970, Београд, 2002, 282

⁵ Милан Д. Јанковиќ, Патријарх Герман у животу и борби за спомен храм, Београд, 2001, 416-417

да не донесат екстремни одлуки кои би предизвикале посериозни политички последици во земјата.”⁶

На крајот од вонредното заседание Соборот на СПЦ ја донел следната одлука: „Бидејќи вишата ерархија на Македонската православна црква не ја прифати надлежно донесената одлука на САС на СПЦ, АС бр. 44/зап.10 од 24 (11) мај 1967 година и самоволно и неканонски се отцепи од својата Мајка црква во расколничка верска организација, во согласност со споменатата одлука да се прекине со оваа ерархија службено и канонско општење и да се задолжи САС на СПЦ да поведе постапка против виновниците на расколот...”⁷

По вонредното заседание на Соборот на СПЦ, Синодот на Македонската православна црква на 17 октомври одржал седница на која се разгледувала одлуката на СПЦ и било заклучено дека: „Одлуката на Светиот архиерејски собор на Српската православна црква од 15 септември 1967 година е невообичаена и туѓа на практиката, основите и учењето на Светата православна црква...Отфрлајќи ја Одлуката на Светиот архиерејски собор на Српската православна црква од 15 септември 1967 година, Светиот архиерејски синод на Македонската православна црква длабоко верува дека еден ден сепак, над страстите ќе надвлеее духот на разумот и веледостojниците на сестринската Српската православна црква ќе влезат во општење со автокефалната Македонска православна црква“.⁸

Спорот меѓу двете цркви се одразил и на односите на СПЦ со властите. Патријархот Герман, заради присуството на архиепископот Доситеј не присуствувал на приемот кај Претседателот на републиката по повод одбележување на 29 ноември, денот на Републиката.⁹ Непос-

⁶ ДАРМ, ф. Републичка комисија за односи со верските заедници, к. 6 Информација о односима Српске православне цркве и Македонске православне цркве након прогласења аутокефалности МПЦ.

⁷ ДАРМ, ф. ЦК КПМ/СКМ, 427. 142. 8, Одлука Архиерејског сабора Српске православне цркве по питању прогласења аутокефалности Македонске православне цркве, 15.09.1967. На Соборот на СПЦ епископот жички д-р Василиј (Костиќ) барал да се преземат најригорозни мерки предвидени со црковните канони, МПЦ да ја повлече одлуката за автокефалност, а во спротивно целата црква, ерархијата и свештенството да се прогласат за расколнички, а поглаварот Доситеј и архиереите да се расчинаят. Предлогот на епископот Василиј бил поддржан од митрополитот црногорско-приморски Данило и од епископите сремски Макариј и среднозападно американски Фирмилијан. Наспроти нив епископите шумадиски Валеријан, банатски Висарион, славонски Емилијан, браничевски Хризостом, зворничко-тузлански Лонгин и бањалучки Андреј предлагале да се прекинат односите само со ерархијата на МПЦ, а Синодот на СПЦ да поведе постапка против виновниците за расколот. (Радмила Радић, Држава и верске заједнице...II/282)

⁸ Автокефалноста на Македонската православна црква (документи)...396-400

⁹ ДАРМ, ф. Републичка комисија за односи со верските заедници, к-6 Информација о односима Српске православне цркве и Македонске православне цркве након прогласења аутокефалности МПЦ. Наредната година на приемот по повод 25 годишнината од Второто заседание на АВНОЈ на 28 ноември 1968 година кај претседателот на Републиката бил повикан само патријархот Герман и покрај тоа што сите републички верски комисии се изјасниле во прилог на рамноправниот третман

редно по овој настан на 11 декември 1967 година, патријархот Герман разговарал со Милош Миниќ, претседател на Собранието на СР Србија. Во разговорите патријархот истакнал дека до автокефалност на МПЦ можеби ќе дошло подоцна кога би се создале сите поволни услови, додавајќи дека токму тој направил сè Македонската црква да стекне автономија, која во полна мера ја уживала, иако и тогаш морал да се справува со големи тешкотии во врвот на Српската православна црква.¹⁰ Патријархот Герман изразил стравување дека одвојувањето на Македонската православна црква и прогласувањето на автокефалност е само вовед во една иницијатива за понатамошно делење на СПЦ. Ова стравување патријархот го изнел во контекст на аргументите со кои се раководел Архиепископскиот собор на СПЦ, во одлуката да не ја признае автокефалноста на МПЦ, истакнувајќи дека такво стравување постоело кај сите членови на Соборот.¹¹ Кон крајот на годината во Сојузната комисија го анализирале односот на Српската православна црква, како и на Патријархот Герман кон државата, особено по неговото недоаѓање на приемот по повод денот на републиката. Во комисијата негативно ја оценувале и промената во Уставот на СПЦ, за начинот и постапката на избор на Патријарх, што било направено со цел да се спречи влијанието на државните структури при изборот на поглавар на СПЦ како што било случај со претходните избори.¹²

Во јануари 1968 година, долгогодишниот претседател на Сојузната комисија за верски прашања Добривоје Радосављевиќ испратил писмо до претседателот на Сојузниот извршен совет Мика Шпиљак. Тој предложил заедничка работа на сите републики во рамките на Сојузната комисија за верски прашања и во другите тела на федерацијата, заради средување на односите со СПЦ и постепено надминување на судирот меѓу Македонската и Српската православна црква, за да се спречеле националистичките тенденции за користење на тие судири. Според Радосављевиќ најбитно било да се работи на смирување на односите меѓу Српската и Македонската православна црква и со тек на време со

на СПЦ и МПЦ. Се разбира ова не останало не забележано од претставниците на католичката црква. (Ibidem, к.б, Српска православна црква упорито наставља хегемонистичку политику према МПЦ и Македонији фебруар 1969)

¹⁰ Автокефалноста на Македонската православна црква (документи)...417

¹¹ Во поткрепа на изнесеното патријархот Герман рекол дека Православната црква во Црна Гора била автокефална и дека подоцна се соединила со СПЦ, Доколку Српската православна црква би се согласила со автокефалност на Македонската црква “зошто и во Црна Гора не би побарале автокефалност на црквата кога Црна Гора во минатото веќе имала автокефална црква”. (Ibidem...,413)

¹² Radmila Radić, Izbor patrijarha Srpske pravoslavne crkve u 20. veku, Istorija 20. veka, Časopis Instituta za savremenu istoriju, XXVII/1, Beograd, 2009, 17-36; Michael Bourdeaux, Alexandru Popescu, The Orthodox Church and communism, The Cambridge History of Christianity, volume 5, Eastern Christianity, edited by Michael Angold, Cambridge University Press, 2008, 577-579

политичко смирување да се создаде атмосфера на соработка меѓу двете цркви внатре во Југославија за да не се дозволи создавање услови за дејство на емигрантските кругови.¹³

На почетокот на 1968 година продолжиле разговорите што државното раководство ги имало со поглаварите на Српската и Македонската православна црква. Претседателот на Сојузниот извршен совет Мика Шпиљак на 18 јануари се сретнал со Патријархот Герман. Во разговорите патријархот ги повторил ставовите искажани во претходните средби со државните раководители нагласувајќи дека Црковно-народниот собор немал ниту законско, ниту канонско право да прогласи автокефалност. На прашањето на Шпиљак дали МПЦ би прогласила автокефалност, доколку за нејзиниот статус, Српската црква ги извести останатите православни цркви, патријархот одговорил дека тоа не може да го направат „бидејќи тоа не е пропишано ниту пак е пракса, така да се делува кога се работи за еден чисто внатрешен проблем на една Црква...“¹⁴

Активноста на Сојузната комисија се зголемила непосредно пред одржувањето на редовното заседание на Соборот на Српската православна црква во 1968 година. На седница одржана во март 1968 година, Комисијата ја усвоила информацијата за односите меѓу двете цркви, при што било заклучено во непосреден контакт со патријархот и епископите да се укаже на сериозноста на политичките последици доколку Архиепископскиот собор на СПЦ донесе одлуки кои би оделе кон понатамошно влошување на односите меѓу двете цркви. На седницата било констатирано дека Српската православна црква и натаму стои на позициите на заострување на односите со Македонската православна црква.¹⁵ По сед-

¹³ Во писмото меѓу другото Радосављевиќ истакнува дека признавањето на МПЦ докрај би требало да се обезбеди во земјата. Во тој поглед „времето ќе го направи своето. Не треба да се оди на брзи ефекти, користејќи помош од страна, бидејќи тоа води само кон понатамошно заострување на внатрешните односи, па и кон пренесување на овој национален проблем во црковниот живот на поширок терен на меѓунационалните односи. Главна цел е да се постигне смирување и посебна афирмација на МПЦ во земјата“. (Автокефалноста на Македонската православна црква документи..., 427-428)

¹⁴ Во разговорот Шпиљак нагласил доколку Српската православна црква „започне прогон“ против Синодот на МПЦ би можело да дојде до влошување на односите. „Се поставува прашање што вие тука може да направите? Мислам дека вие назад не можете. Но можете да постапувате некако поеластично, состојбата да не се заострува и на некој начин да го задржите влијанието на Македонската црква. Во спротивно со својот строг став да не ја натерате Бугарската црква да ги признае, односно Македонската црква да не падне под влијание на Бугарската црква. Што мислите би можело ли тоа да се случи? Има ли Српската црква мудрост тоа да го реши...“ (Милан Д. Јанковиќ, Оп. cit, 417-419)

¹⁵ ДАРМ, ф. Републичка комисија за односи со верските заедници, к-6, Заклучоци од седницата на Сојузната комисија за верски прашања одржана на 12.03.1968 година. Комисијата на оваа седница меѓу другото заклучила и дека „ставот на Српската православна црква штетно се одразува врз меѓунационалните односи и им дава поттик на шовинистичките елементи и на политичката емиграција непријателски да истапуваат против СФРЈ“.

ницата на Сојузната комисија за верски прашања, нејзиниот претседател М. Јовиќевиќ се сретнал со патријархот Герман, при што му образложил дека евентуална одлука на Соборот со која би се повела постапка против македонските архиереји, би предизвикала остро реагирање на јавноста, односно влошување на односите меѓу СПЦ и државата. Патријархот одговорил дека тоа прашање мора да се стави на дневен ред на Соборот, бидејќи во 1967 година Архиерејскиот собор одредил Синодот на СПЦ да поведе постапка против македонскиот епископат и дека Синодот тоа мора да го изврши.¹⁶

Во текот на март 1968 година дошло до нова средба и разговори меѓу патријархот и членовите на Синодот на СПЦ со претседателот на Сојузниот извршен совет Мика Шпиљак. На средбата се говорело и за прашањето на автокефалноста на Македонската православна црква, а Патријархот замолил „прашањето да не се поставува на политички колосек“. Патријархот го изнел ставот на Соборот дека „Македонците погрешиле и дека грешката треба да ја исправат“.¹⁷ Патријархот како и при претходните средби бил на ставот дека Српската православна црква го решила македонското црковно прашање со платформата од 1959 година.

Претседателот на Сојузниот извршен совет Мика Шпиљак го изнел официјалниот државен став дека прашањето за признавање на автокефалноста на МПЦ не е исклучиво црковно-канонски проблем, туку дека прашањето прераснало во национално-политички проблем. Шпиљак истакнал дека не може да влијае на Македонската православна црква да се врати во рамките на Српската православна црква, при што додал дека: „Македонија е самостојна република, македонската нација се бори за своја целосна афирмација во сите сфери на општествениот живот, па и на прашањето за автокефалност на својата црква“.¹⁸ Набрзо по разговорот со претседателот на Сојузниот извршен совет Мика Шпиљак, Патријархот Герман бил примен и од претседателот на Извршниот совет на Србија, Ѓурица Јојкиќ. Разговорите се одржале непосредно пред редовното заседание на Архиерејскиот собор на СПЦ. Претседателот на Српскиот извршен совет го запознал патријархот Герман со официјалниот став на српското раководство, дека прогласувањето на автокефалноста на МПЦ е прашање на македонските верници и свештеници. Тој ја истакнал загриженоста на раководството на Србија за започнатата судска постапка против македонските архиереји, со што ова прашање според

¹⁶ ДАРМ, ф. Републичка комисија за односи со верските заедници, к-6 Разговор са Патријархом Германом

¹⁷ ДАРМ, ф. Републичка комисија за односи со верските заедници, к-6, Zabeleška o razgovoru Predsednika saveznog izvršnog veća Mike Špiļjaka sa Patrijarhom Germanom i članovima Sinoda SPC, од 22.03.1968 године.

¹⁸ Ibidem

мислењето на Јојкиќ сè повеќе се претворало во политичко, бидејќи не влијаело само на односите меѓу СПЦ и МПЦ, туку навлегувало во односите меѓу народите на СФРЈ.¹⁹

На забелешките упатени од страна на претседателот на српскиот извршен совет, патријархот Герман одговорил дека Српската православна црква има свест за одговорноста и чувањето на црквата пред народот и историјата, при што побарал од српското раководство да не се меша и да не ја поддржува МПЦ.²⁰ Со ваквите ставови патријархот Герман јасно ја подвлекол позицијата на СПЦ во однос на автокефалноста на Македонската православна црква, непосредно пред редовното мајско заседание на Архиерејскиот собор.

Во септември 1968 година епископот жички д-р Василиј (Костиќ), определен од Соборот за тужител во постапката против вишата ерархија на МПЦ му предложил на Синодот на СПЦ во согласност со канонските прописи епископатот на МПЦ „да се повика на покајание, својата сторена грешка да ја исправат и да се вратат во крилото на Мајката Црква“.²¹ Кон крајот на септември и на 16. октомври 1968 година патријархот Герман со писмо се обратил до архиепископот Доситеј и до архиереите на МПЦ со слично барање за покајание и враќање во крилото на мајката црква. Ваквото обраќање секако било и во врска со решението на Синодот на СПЦ од 19 март 1968 година за ставање на епископите на МПЦ под канонски суд, а во согласност со 74 апостолско правило според кое пред епископот да биде осуден треба да се повика на покајание.

На 26 ноември 1968 година уследило ново писмо од патријархот Герман упатено директно до сите епископи на МПЦ, во кое се наведувало дека Синодот на СПЦ одлучил да испрати свои пратеници за братски разговор со епископите на Македонската православна црква.²² Синодот на МПЦ на 6.12.1968 година одржал седница од која било упатено писмо до патријархот Герман во кое се забележувало за неканонското општење со епископите на МПЦ, но бил поздравен предлогот за разговори кои би се воделе на ниво на претставници на Синодите на

¹⁹ Милан Д. Јанковиќ, *Op. cit.*, 419-421. На овие разговори од страна на Српската православна црква присуствувале и митрополитот црногорско-приморски Данило и викарниот епископ Лаврентиј.

²⁰ Во разговорот патријархот одговарајќи на забелешките меѓу другото рекол: „Ние ја помагаме афирмацијата на Македонската црква... секогаш воведме грижа за интересите на државата, но немојте да барате од нас да си подготвиме мртвечки сандак“, при што го поставил прашањето: „Зарем Македонците мораа да чекаат комунистите да им дадат самостојна црква“. (ДАРМ, ф. Републичка комисија за односи со верските заедници, к-6, Zabeleška o prijemu patrijarha Germana kod predsednika Republičkog izvršnog veća druga Djurice Jokića 3 maja 1968 god.)

²¹ Предраг Пузовиќ, *Раскол у Српској православној цркви-македонско црквено питање*, Вардарски зборник, бр. 1, Београд, 1999, 170

²² ДАРМ, ф. Републичка комисија за односи со верските заедници, к-6, Информација за најновите моменти во односите меѓу Српската и Македонската православна црква, 17.12.1968

двете цркви. Во писмото се барало платформата да се базира на изнаоѓање патишта за средување на односите меѓу двете цркви, при што однапред се отфрлал секаков разговор за ставање под канонски суд на епископите на МПЦ. За претставници на Синодот на МПЦ биле определени митрополитите злетовско-струмички Наум и дебарско-кичевски Методиј.²³

Одговорот на писмото пристигнал наредниот ден (7.12.1968), односно патријархот Герман со телеграма го известил Синодот на МПЦ за доаѓање на претставници на СПЦ на 12.12.1968 година во Скопје. После прекилот на односите од јули 1967 година ова бил прв директен разговор меѓу архиереи на двете цркви. Во делегацијата на СПЦ биле епископот сремски Макариј и епископот бачки Никанор, како и секретарот на Светиот архиерејски синод протојереј Младен Младеновиќ.²⁴ Претставниците на МПЦ настапиле со платформата за признавање на автокефалноста и нормализирање на односите меѓу двете цркви. Делегацијата на СПЦ изразила желба за братско разбирање, при што било побарано од МПЦ да се врати на платформата од 1959 година. Во разговорите било истакнато дека Српската православна црква се наоѓа во незавидна состојба заради расколот во САД и расчинувањето на епископот Дионисиј, при што подвлекле дека ваквата состојба на односите меѓу двете цркви може да ја искористат Бугарите.²⁵ Разговорите завршиле со резиме што го дала делегацијата на МПЦ, а епископите Макариј и Никанор прифатиле да го изнесат пред Синодот на СПЦ.²⁶ На крајот на барање на делегацијата на СПЦ сите учесници во разговорите биле примени од поглаварот на МПЦ, Доситеј.

Во Републичката комисија за верски прашња било констатирано дека би требало да се почека на реакцијата на Синодот на СПЦ и потоа

²³ Во делегацијата на Синодот на МПЦ покрај митрополитите учествувале и свештениците Нестор Поповски од Скопје и Климе Малевски од Битола, а разговорите се воделе во новата зграда на архиепископијата во Скопје.

²⁴ Доне Илиевски, Смеслата на некои отпори против автокефалноста на Македонската православна црква, Скопје, 1970, 65

²⁵ ДАРМ, ф. Републичка комисија за односи со верските заедници, к-6, Информација за најновите моменти во односите меѓу Српската и Македонската православна црква...3

²⁶ Делегацијата на МПЦ побарала: „1. Одлуката за прогласување на МПЦ да не се менува; 2. Архиерејскиот собор на СПЦ да ја измени одлуката од 15. септември 1967 година со која биле прекинати односите со МПЦ, особено во делот каде што се зборувало за прекин на односите со вишата ерархија на МПЦ; 3 Да се стави вон сила решението на Синодот на СПЦ од март 1968 година со кое епископите на МПЦ биле ставени под канонски суд; 4. После ова Синодот на МПЦ е подготвен да разговара на било кое ниво и за сите работи што би воделе кон подобрување на односите меѓу двете цркви“. Заклучоците од ставовите на делегацијата на СПЦ се сведувале на: „1. Српската православна црква сака МПЦ да остане во единство со СПЦ како што било предвидено со Уставот на МПЦ (пред прогласувањето на автокефалноста), на база на одлуките на Архиерејскиот собор на СПЦ од 1959 година; 2. Доколку МПЦ ги прифати овие барања треба да ги стави вон сила сите одлуки што уседиле после овој Устав, а кои биле во спротивност со него и со одлуките на Архиерејскиот собор на СПЦ од 1959 година“. (ibidem...4)

да се определи натамошниот курс на делување.²⁷ Во МПЦ дошло до незадоволство кога од страна на патријаршиското гласило „Православље“ од 19.12.1968 било објавено дека разговорите биле дел од продолжувањето од судскиот процес против епископите на МПЦ. Исто така и епископот жички Василиј и сремски Макариј тврделе дека разговорите во Скопје биле во духот на судската постапка.²⁸ Како реакција на ваквите изјави митрополитот злетовско-струмички Наум на 26 декември 1968 година со писма се обратил до главниот уредник на патријаршиското гласило „Православље“ и Патријархот Герман, во кои протестираше заради пишувањето дека разговорите со делегацијата на СПЦ биле продолжување на судскиот процес против архиереите на МПЦ.²⁹

По ова, сè повеќе се продлабочувала недовербата. Државните органи, пред сè, Сојузната комисија будно го следеле делувањето на СПЦ. Во една анализа направена од Сојузната комисија за верски прашања од јуни 1969 година се констатира дека од 1966 година одредени акции на СПЦ значително отстапувале од поранешна политика на добри односи со државата, при што промената на политиката на раководството на Српската православна црква кон државата се совпаѓа со моментот на заострувањето на нејзините односи со Македонската православна црква.³⁰ Претседателот на Комисијата, Мило Јовиќевиќ констатирал дека од страна на државата се прави да се одржат добри односи со раководството на СПЦ, како и дека Српската црква имала повластена положба во однос на останатите верски заедници. Според анализите еден од битните фактори за таквите поранешни односи била улогата на Управата за државна безбедност, која сè до четвртиот Пленум цврсто ја држела контролата врз целата ситуација во СПЦ, а посебно Патријархот Герман. Во овој контекст била изјавата на Крсте Црвенковски во октомври 1967 година дека без Александар Ранковиќ прашањето на Македонската православна црква би било решено многу порано.³¹

Еден дел од епископатот на СПЦ преку остриот став кон прашањето на МПЦ сакал да го олесни решавањето на низа напластени проблеми во рамките на Српската црква, односот со емиграцијата, расколот во Америка и односот кон властите. Органите кои ја следеле работата на

²⁷ Ibid...,6

²⁸ ДАРМ, ф. Републичка комисија за односи со верските заедници, к-6, Српска православна црква упорито наставља хегемонистичку политику према МПЦ и Македонији, февруари 1969.

²⁹ Доне Илиевски, Смеслата на некои отпори против автокефалноста на Македонската православна црква..., 64-66

³⁰ ДАРМ, ф. Републичка комисија за односи со верските заедници, к-6, Односот на Српската православна црква спрема државата, 2.06.1969,

³¹ Т. Срепеганов, P Shashko, The Macedonian Orthodox Church, Eastern Christianity and the Cold War, 1945-91, Edited by Lucian N. Leustean, Routledge, London and New York, 2010, 181; Радмила Радић, Држава и верске заједнице... II/285

СПЦ посебно внимание посветувале на дејствувањето на одредени епископи кои претставувале „опозиција“ на тогашната власт. Во редот на ваквите архиереи бил и жичкиот епископ Василиј, тужителот во постапката против македонските архиереи. Тој во врска со спорот меѓу Македонската и Српската православна црква сметал дека: „сегашниот судир СПЦ и МПЦ а со тоа и СПЦ-држава, ќе биде огромен поен за Српската православна црква во странство и потврда дека таа е самостојна, чиста и светосавска и дека не е експонент на комунистичката политика“. Епископот Василиј наведувал дека од разни краеве добивал безброј писма во кои се оддавало признание нему и на целата црква, со поддршка во таа борба да останат доследни и да не се попушти во одбраната на српството и православието. Оттука епископот заклучил дека: „Сето тоа ја обврзува црквата да не попушти ниту чекор. Фактички услови за најостри санкции, ликвидација на Доситеј и неговото расчинување се созреани“. Во анализата на Сојузната комисија за верски прашања се наведува дека епископот жички Василиј (Костиќ) „претставува една од централните фигури во Српската православна црква“.³²

Во информацијата која Сојузниот извршен совет ја разгледувал во текот на февруари 1969 година е констатирано дека во Српската православна црква по прашањето на осамостојувањето на Македонската православна црква јасно се издвоиле две тенденции. Првата која ја поддржувале патријархот и некои епископи била за преземање на крајни мерки, настојувајќи по секоја цена да се оневозможи афирмацијата на МПЦ и втората која била за „помирлива политика кон МПЦ,“ каде според Сојузната комисија за верски прашања припаѓале некои епископи и мнозинството од свештенството. Патријархот и Синодот категорички го одбивале секој обид да се нормализираат односите меѓу двете цркви, упорно опстојувајќи на ставот дека МПЦ може да биде само дел од Српската црква.³³

На редовното заседание на Соборот на Српската православна црква во 1969 година била донесена одлука со која на Синодот на СПЦ му се наложило да продолжи со канонската постапка против македонските архиереи. Прашањето требало да биде припремено за наредното заседание на Соборот во мај 1970 година. Било предложено во овој период да се спроведе и заврши постапката против македонските архиереи, но предлогот не бил усвоен од Соборот.³⁴ Во јуни 1969 година на седница на Сојузната комисија за верски прашања повторно било разгледувано и прашањето за односот на Српската кон Македонската пра-

³² ДАРМ, ф. Републичка комисија за односи со верските заедници, к-6, Neka pitanja iz odnosima za verskim zajednicama 6 februaru 1969 godina.

³³ Ibidem, 12-13

³⁴ Радмила Радић, Држава и верске заједнице... II/289

вославна црква. Се констатирало дека односот на епископатот на СПЦ во основа се базира на непризнавање на македонската нација и македонската држава. Акциите кои ги преземала Српската православна црква кај странските амбасади и кај другите православни цркви според комисијата и нанесувале политичка штета на угледот на СФР Југославија. Во анализата на Сојузната комисија се вели: „Карактеристичен е односот на православно свештенство по прашањето на автокефалноста на МПЦ. И тоа гледа на тој акт воглавно како нарушување на некакво единство. Меѓутоа истото ова свештенство преку своите здруженија јавно истапува против политиката на казнени мерки и политичка изолација која што ја води дел од високиот клер на Српската кон Македонската православна црква. Еден и тоа не мал дел од епископатот на СПЦ исто така не ја поддржува оваа политика, или кон неа се однесува прилично пасивно“. Во анализата меѓу другото се истакнува и дека освен верската комисија другите општествено-политички фактори ретко биле ангажирани на овие прашања, заради што епископатот на СПЦ во такви околности гледал отсуство на сериозен отпор кон неговиот политички курс.³⁵

И во наредната година редовните средби кои сојузното и републичкото српско раководство ги имале со патријархот Герман и членовите на Синодот на СПЦ, речиси секогаш биле користени и за актуелизирањето на признавањето на автокефалноста на МПЦ. На една таква средба на патријархот Герман со Претседателот на Сојузниот извршен совет Митја Рибичич во април 1970, патријархот јасно истакнал дека најпрвин МПЦ би требало да ја „исправи својата грешка“ мислејќи на автокефалноста на МПЦ, а дури потоа би дошло до нормализација на односите, прашање кое било поставено од Рибичич.³⁶ По патријархот Герман, Рибичич истиот ден ја примал и делегација на МПЦ предводена од Архиепископот Доситеј.³⁷ Во врска со односите со Српската православна црква Архиепископот истакнал дека односи не постојат заради барањето на СПЦ за враќање на состојбата како пред 1941 година. Митрополитот Наум ја нагласил кампањата што СПЦ ја водела против автокефалноста на МПЦ вон границите на државата. Претставниците на МПЦ имале забелешки и на односот на некои дипломатски претставници во странство кон нив и воопшто кон прашањето на МПЦ, наспроти кампањата на СПЦ. Претседателот на Сојузниот извршен совет истакнал дека односи-

³⁵ ДАРМ, ф. Републичка комисија за односи со верските заедници, к-6, Заклучци са седнице Савезне комисије за верска питања, одржане 19 јуна 1969 године у Београду

³⁶ Милан Д. Јанковиќ, *Op. cit.*, 422

³⁷ Во делегацијата биле и митрополитите злетовско-струмички Наум, дебарско-кичевски Методиј и протојерејот Нестор Поповски. Средбата се одржала на 9 април 1970 година. Покрај претседателот на Сојузниот извршен совет М. Рибичич на средбата присуствувал и претседателот на Сојузната комисија за верски прашања М. Јовиќевиќ.

те меѓу Српската и Македонската православна црква се црковни односи. „Ние со нашите аргументи не можеме да ја убедиме Српската православна црква... Сме кажале во што ѝ приговараме на СПЦ. Сметаме дека македонската нација не е само историски туку и современ факт... Доколку тие во тој поглед се мешаат во политиката тогаш ќе преземеме мерки и јавно ќе се дистанцираме од нив“.³⁸

На 20 април 1970 година епископот жички д-р Василиј (Костик), тужител во постапката против епископатот на МПЦ, го доставил оптужниот акт до Светиот архиерејски синод на Српската православна црква. Во образложението предложил да се применат каноните против архиереите на МПЦ. Светиот архиерејски собор на 20 мај 1970 година го разгледал оптужниот акт и го вратил во Синодот за во целост да се сообрази со прописите.³⁹ Во септември 1970 година прашањето на односите меѓу МПЦ и СПЦ повторно било на дневен ред на Сојузната комисија. Било заклучено дека односите меѓу двете цркви се влошени како резултат на непризнавањето на автокефалноста на МПЦ и ставањето на епископатот под канонски суд. За да се допринесе во средување на односите меѓу двете цркви во комисијата заклучиле и понатаму во контактите со претставниците на СПЦ да инсистираат на признавање на автокефалноста на Македонската православна црква. Особено требало да се обрне внимание на раководството на СПЦ да не води кампања против МПЦ во земјата и странство. На седницата било договорено да се состанат претставници на Комисиите за верски прашања на Македонија и Србија за да заеднички ги разгледаат и анализираат односите меѓу двете цркви и да состават информација со предлози за конкретни мерки кои би можеле да се преземат во правец на нормализација на односите меѓу двете цркви.⁴⁰

Врз основа на ваквиот заклучок на 28 и 29 октомври во Скопје се одржала средба меѓу претставниците на Републичките комисии за верски прашања на СР Македонија и Србија.⁴¹ Предмет на разговорите била конфликтната состојба во односите меѓу Македонската и Српската православна црква. Претставниците на двете комисии констатирале дека

³⁸ ДАРМ, ф. Републичка комисија за односи со верските заедници, к-6, Стенографске белешке са разговора претседника Савезног извршног већа М. Рибичича са делегацијом Македонске православне цркве.

³⁹ Предраг Пузовић, Раскол у Српској православној цркви-македонско црквено питање..., 170-171

⁴⁰ ДАРМ, ф. Републичка комисија за односи со верските заедници, к-6, Zaključci sa sednice savezne komisije za verska pitanja održane 24.09.1970 godine

⁴¹ Комисијата за верски прашања на Србија била предводена од претседателот Витомир Петковиќ, а во разговорите учествувале и Мустафа Османагиќ претседател на Комисијата за верски прашања на САНП Косово, Милан Бачковиќ претседател на покраинската комисија од Војводина, Немања Мацаревиќ претседател на Комисијата за верски прашања на Белград и секретарот Владо Станоевиќ. Од Комисијата за верски прашања при извршниот совет на Македонија учествувале, нејзиниот претседател Анте Поповски и членовите Доне Илиевски, Димче Мире, д-р Никола Сотировски, Шукри Рамо и Љубен Апостоловски.

разрешувањето на македонското црковно прашање, односно прогласувањето на автокефалноста на МПЦ претставува исклучиво право на македонското свештенство и православниот македонски народ, што било и во склад со уставното уредување на СФРЈ, односно со сувереноста на републиките. Оттука произлегол и заклучокот дека суштината на судирот МПЦ и СПЦ бил политички и навлегувал во корпусот на меѓунационалните односи и рамноправноста. Во разговорите било констатирано дека ставовите и акциите на раководството на Српската православна црква се засновале врз основа на „политички, националистички и шовинистички гледања, пред сè, на македонската нација и СР Македонија...“⁴² Вакви и слични разговори меѓу претставниците на сојузните и републичките органи, како и меѓу државните раководители и епископатот на двете цркви имало и во наредните години, но до промена во односите не дошло.

⁴² ДАРМ, ф. Републичка комисија за односи со верските заедници, к-6, Белешка од разговорите меѓу претставниците на Комисиите за верски прашања на Извршните совети на СР Македонија и СР Србија 29.10.1970

Извори

- Државен архив на Република Македонија (ДАРМ).
 Фонд. Републичка комисија за односи со верските заедници.
 Фонд. ЦК КПМ/СКМ (427).
 Фонд. Претседателство на Влада на НРМ (159).
 Архив на Македонската Академија на Науките и Уметностите (МАНУ) .
 Фонд. Лазар Колишевски.
 Автокефалноста на Македонската православна црква (документи),
 Скопје, 2004.
 Српска православна црква у Другом светском рату (из архива светог
 синода), Београд, 1991.

Литература

- Славко Димевски, 1989. Историја на Македонската православна црква,
 Скопје.
 Доне Илиевски, 1995. Архиепископот Охридски и Македонски Доситеј,
 Скопје.
 Доне Илиевски, 1970. Смеслата на некои отпори против автокефалноста
 на Македонската православна црква, Скопје.
 Милан Д. Јанковиќ, 2001. Патријарх Герман у животу и борби за спомен
 храм, Београд.
 Michael Bourdeaux, Alexandru Popescu, 2008. The Orthodox Church and
 communism, The Cambridge History of Christianity, volume 5,
 Eastern Christianity, edited by Michael Angold, Cambridge
 University Press.
 Предраг Пузовиќ, Раскол у Српској православној цркви-македонско
 црквено питање, Вардарски зборник, бр. 1, Београд, 1999.
 Radmila Radić, 2009. Izbor patrijarha Srpske pravoslavne crkve u 20. veku,
 Istorija 20. veka, Časopis Instituta za savremenu istoriju, XXVII/1,
 Beograd.
 Радмила Радић, 2002. Држава и верске заједнице 1945-1970. други део:
 1954-1970, Београд.

- T. Chepreganov, P. Sashko, 2010. The Macedonian Orthodox Church, Eastern Christianity and the Cold War, 1945-91, Edited by Lucian N. Leustean, Routledge, London and New York.
- Ђоко Слијепчевић, 1986. Историја Српске Православне Цркве, том. 3, Келн.
- Ђоко Слијепчевић, 1970. Die autokephalie der so genannten "Mazedonischen" orthodoxen kirche vom kanonischen und geschichtlichen standpunkt beurteilt, Balkan Studies, A Biannual publication of the Institute for Balkan Studies, Volume 20, Thessaloniki.

Borche ILIEVSKI

ATTITUDE OF THE YUGOSLAV STATE LEADERSHIP TO THE MACEDONIAN-SERBIAN CHURCH DISPUTE IMMEDIATELY AFTER PROCLAMATION OF THE AUTOCEPHALITY OF THE MACEDONIAN ORTHODOX CHURCH

Summary

The proclamation of the autocephality of the Macedonian Orthodox Church on the Third ecclesiastical-national assembly in June 1967 caused strong reactions of the bishop of the Serbian Orthodox Church, which were transferred in the Decisions on the extraordinary meeting of the assembly in September 1967. The deteriorated relations between the Serbian and Macedonian Orthodox Church were very often on the agenda of the Federal Commission for Religious Affairs before the proclamation of the autocephality of the Macedonian Orthodox Church and even more afterwards. In the discussions with the Serbian Patriarch German the representatives of the Federal Executive Council pointed out that the matter of the proclamation of the autocephality of the Macedonian Orthodox Church is not only an ecclesiastical-canonical but primarily a national and political problem. Just one year after the proclamation of the autocephality of the Macedonian Orthodox Church the members of the Federal Commission for Religious Affairs realized that the patriarch and the Synod explicitly refused any attempt to normalize relations between the two churches, consistently maintaining the position that the Macedonian Orthodox Church can only be part of the Serbian Orthodox Church. This matter also was often discussed on the sessions of the Republican Committees on Religious Affairs in Macedonia and Serbia.

Key words: FEDERAL EXECUTIVE COUNCIL, MACEDONIAN ORTHODOX CHURCH, FEDERAL COMMISSION FOR RELIGIOUS AFFAIRS, SERBIAN ORTHODOX CHURCH, AUTOCEPHALITY, REPUBLICAN COMMITTEE ON RELIGIOUS AFFAIRS